

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ
МИНИСТРЛИГИ**

**ЖАЛАЛ-АБАД ШААРЫНДАГЫ ЭЛ АРАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ
ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ
ТАЖИК УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ**

К. 08.17.564 МАМЛЕКЕТТЕР АРАЛЫК ДИСЕРТАЦИЯЛЫК КЕҢЕШИ

Кол жазма укугунда
УДК: 796.5:338 (575.2)

САЖИДЕ ЙЫЛМАЗЕЛ

**Коомдук жарандык уюмдардын Кыргыз Республикасынын улуттук туризм
саясатынын өздөштүрүүгө тийгизген таасири
(Кыргыз Республикасынын түштүк регионунун мисалында)**

**08.00.05 – Эл айыл чарбасынын экономикасы жана башкаруу (тейлөө чөйрөсү)
адистиги**

**Экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу
үчүн жазылган диссертациянын**

АВТОРЕФЕРАТЫ

ЖАЛАЛ-АБАД – 2018

Диссертациялык иш К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин Экономика кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи:

**Экономика илимдеринин доктору
Ташкулова Гулзат Кантороевна**

Расмий оппоненттер:

**Экономика илимдеринин доктору
Ишенов Бейшенбек Чонмурунович**

**Экономика илимдеринин доктору,
профессор
Адиева Айнура Абдужалаловна**

Жетектөөчү мекеме:

**М Адышев атындагы Ош технологиялык
университети “Менеджмент” кафедрасы,
Ош ш. Исанова көчөсү 81**

Диссертациялык иш 2018-жылдын 26 - октябрында саат 16-00дө К.Ш. Токтомаматов атындагы Эл аралык университетинин, Ош мамлекеттик университетинин жана Тажик улуттук университетинин алдындагы экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын коргоо боюнча К. 08.17.564 мамлекеттер аралык диссертациялык кеңешинин отурумунда К.Ш.Токтомаматов атындагы илим изилдөө, иштеп чыгуу жана инновация борборунда корголот. Дареги: Кыргыз Республикасы, 715613, Жалал-Абад шаары, Женижок көчөсү, 30.

Диссертация менен Жалал-Абад шаарындагы Эл аралык университеттин илимий китепканасында таанышууга болот. Дареги: 715613, Жалал-Абад шаары, Женижок көчөсү, 30.

Автореферат 2018-жылдын «25» сентябрында таратылды.

**К. 08.17.564 мамлекеттер аралык
диссертациялык кеңешинин
окумуштуу катчысы,
экономика илимдеринин доктору:**

Маткеримова А.М.

ДИССЕРТАЦИЯЛЫК ИШТИН ЖАЛПЫ МАЗМУНУ

Изилденген теманын актуалдуулугу. Учурда туризм тармагы дүйнөнүн көптөгөн аймактарында жана өлкөлөрдө социалдык-экономикалык жактан өнүгүүсү боюнча глобалдуу географиялык кубулушка айланды жана тарыхый кыска убакыттын ичинде дүйнөлүк экономиканын, эл аралык экономикалык байланыштардын маанилүү сектору болуп калды. Туризм – дүйнө элинин экономикасына гана салым кошпостон, социалдык- маданий турмуш деңгээлинин жогорулашына жана достуктун чыңдалышына өбөлгө болуп келүүдө. Учурда эл аралык байланыштар да, айлана – чөйрөнү, жаратылышты коргоо, биотүрдүүлүктү сактоо, маданий мурастарды баалоо туризмге байланыштуу. Мына ушуга байланыштуу дүйнөнүн көптөгөн мамлекеттеринде туризм индустриясын калыптандырууга жана өнүктүрүүгө бир топ иш чаралар каралып, арбын каражаттар тартылууда. Туризм киреше түзүүчү негизги тармактардын бирине айлануу менен мамлекеттик бюджетти калыптандыруу, өлкөнүн ичинде өнүгүүнүн аймактык теңсиздигин жоюу, калктын жашоо жыргалчылыгын көтөрүү иштеринде чечүүчү мааниге ээ болуп жатат.

Азыркы мезгилде туристтик агымдардын багыты дүйнөнүн жаңыдан өнүгүп келе жаткан, туризм багытында эми гана өздөштүрүү менен алек болгон аймактарга өзгөчө көңүл бөлүнүүдө. Айрыкча, учурда чыгыш Азия мамлекеттери жана Орто Азия мамлекеттерине болгон кызыгуу күчөп барат.

Борбордук Азия мамлекеттеринен туризм тармагында жаратылышы боюнча эң алдыңкы орунда турган Кыргыз Республикасында туризм артыкчылыктуу тармак катары таанылып, мамлекет тарабынан да анын өнүгүүсүнө укуктук, экономикалык жана уюштуруучулук жактан ыңгайлуу шарттар түзүлүп жатат.

Акыркы жылдарда Кыргызстанда туризм экономикасын өркүндөтүү гана эмес бул секторду социалдык жана ишкердик катары кароо периоритеттүү багыттардын бири болуп калды. Мунун себеби туризм экономикасы башка сектордун өнүгүүсүнө да таасирин тийгизет. Мисалы, туристтерди ташуу үчүн транспорт секторуна, аларды азык-түлүк менен камсыз кылуу үчүн айыл чарбага, алар сувенирлерди сатып алуу менен өнөр-жайга, эс алуусунда мейманканаларды салууга ж.б. көмөк көрсөтөт.

Ушул эле учурда туризмдин өнүгүүсүндөгү кээ бир өзгөчөлүктөрдү дагы жана бул тармактын өнүгүүсүнө таасир берүүчү шарттарды да эске алуу керек. Мисалы, Кыргызстанда борбордук жана жергиликтүү башкаруу системасы, ошондой эле калк тарабынан туризмди пландоодо, коомдук жарандык уюмдардын пикирлерин эске алуусу чоң натыйжаларга жол ачат. Себеби жергиликтүү калк тарабынан жактырылбаган план-долбоорлор ийгиликке жетүүсү кыйын болуп саналат. Өлкөдө туризм жана кызмат көрсөтүү индустриясы боюнча жергиликтүү калкка билим берүү жана түшүндүрүү, жакшы ийгиликке жетүүгө жардам берет.

Коомдук жарандык уюмдардын туризм маркетинги боюнча да чоң рол жаратат. Учурда дүйнөлүк туризм маркетингине карай турган болсок, Кыргызстанда бул чоң маселе болуп саналат. Андыктан өлкөнүн туризм тармагын дүйнөгө таанытып, жайылтууда коомдук жарандык уюмдардын мааниси чоң. Бул жаатта, эл аралык деңгээлде өлкөнү таанытуу максатында иш чараларга катышуу

менен бирге туризм боюнча социалдык тармактарда интернет реклама индустриясын өнүктүрүү болуп эсептелет.

Ушул эле учурда туризм секторун өнүктүрүүдө бир топ теоретикалык жана методикалык мүмкүнчүлүктөр бар. Алар негизинен биздин өлкөдө туризмдин салыштырмалуу жаш тармак катары абалы менен түшүндүрүлөт жана теоретикалык жактан изилдөөлөр Кыргызстан эгемендүүлүк алгандан бери эле орун алып келе жатат. Туризмдин материалдык –техникалык базасы дагы учурдагы эл аралык туризмдин стандарттарына көп туура келбестиги менен да түшүндүрүлөт. Ал эми туризм экономикасына коомдук жарандар жана жергиликтүү уюмдардын таасирин камтыган изилдөөлөр айрым макалаларды эске албаганда жокко эсе. Жогоруда келтирилген жагдайлар биздин изилдөөнүн темасын тандоого негиз болду.

Диссертациянын илимий программалар менен байланышы. Диссертациялык иш Кыргыз Республикасынын 2013-2017 –жылдардагы туруктуу өнүктүрүү стратегиясына, Кыргыз Республикасынын экономикалык өнүгүшүнүн 2035 –жылга чейинки инновациялык модернизациялоонун концепциясынын, 2040 –жылга чейинки республикалык “Таза коом” концепциясына жана Жалал-Абаддагы Эл аралык университетинин илимий иш пландарын алкагында даярдалды.

Изилдөөнүн максаты. Кыргызстандын туризмдин өнүктүрүү жолдорун иштеп чыгуу жана ага коомдук жарандар, жергиликтүү уюмдардын тийгизген таасирлерин аныктоо. Коюлган максаттарга жетүү үчүн төмөндөгүдөй **милдеттер** коюлду:

1. Туризмдин экономикасынын маанисин жана мазмунун учурдагы тенденцияларын, туризмге таасир этчү шарттарын жана факторлорун үйрөнүү;
2. Коомдук жарандар жана жергиликтүү уюмдардын туризмди өнүктүрүүгө тийгизген таасирлерин тактоо;
3. туризм экономикасын өнүктүрүүдөгү жана ага коомдук жарандар, жергиликтүү уюмдардын тийгизген таасирлеринин методикалык ыкмаларын аныктоо;
4. Кыргыз Республикасынын түштүк регионундагы туризм экономикасынын абалы жана коомдук, жарандык, жергиликтүү уюмдардын таасирин талдоо негизинде туризмди өнүктүрүүдөгү резервдерди аныктоо;
5. Туризм экономикасын өнүктүрүүнүн негизги багыттарын сунуштоо;
6. Чет өлкөлүк тажрыйбаларды Кыргызстандын туризмдин өнүктүрүү максатында пайдалануу;
7. Коомдук жарандар жана жергиликтүү уюмдардын туризм экономикасын өнүктүрүүдөгү салымдарын жакшыртууну аныктоо.

Диссертациянын илимий жаңылыгы.

- Учурдагы туризм экономикасынын мазмунун, андагы болуп жаткан тенденцияларды үйрөнүүнүн негизинде туризм кызматын аныктоодо айрым тактоолор киргизилди. Тактап айтканда, туризм кызматы буюм формасы катары эсептелбеген товардык мааниге ээ жана рынок шарттарында айлантмада жүргүзүүчү эмгектин продукту болуп эсептелет;

- Алгачкылардан Кыргызстандын туризм экономикасына коомдук жарандык уюмдардын тийгизген таасири менен ээлеген орду, аткарган ролун аныктоо аракети жасалган. Эл аралык чөлкөмдө ийгиликтүү натыйжаларга жетишүү үчүн, эл аралык стандарттарды колдонуу жана өлкөнүн экономикалык абалына салым кошуу боюнча маселелерге тереңден талдоо менен негизделген. Ушундай эле максатта жергиликтүү уюмдардын ролу жана орду туризм экономикасында көрсөтүлдү;
- Өлкөдө өзгөчө түштүк аймагында (Ош, Жалал-Абад жана Баткен) туризм экономикасына жана социалдык абалына коомдук жарандык уюмдардын тийгизген таасири боюнча жергиликтүү башкаруу системасынын ортосундагы байланыштарды эл аралык тажрыйбалар негизинде иш алып баруу жана алардын өнүгүү тенденцияларын ачып көрсөтүү сунушталды. Методикалык жактан караганда туристтик фирмалардын алдыга койгон максаты жана аракети экономиканын башка секторлорундай эле пайда табуу экендиги далилденди;
- Кыргызстандын түштүк аймагынын мисалында туризм экономикасынын абалы талданды жана ага коомдук жарандар, жергиликтүү уюмдардын тийгизген таасирин аныктоонун негизинде туризм экономикасын өнүктүрүүдөгү резервдер такталды;
- Туризм экономикасын өнүктүрүүдөгү негизги багыттар аныкталды. Аларга туризм базаларын материалдык-техникалык жактан чыңдоо, инвестиция тартуу үчүн инвестициялык жагымдуулукту жаратуу. Тийиштүү кадрларды өзгөчө орто звенодогу жана туристтерди түздөн-түз тейлөөчү адистерди даярдоо, туристтик базаларды кеңейтүү ж.б.
- Туризм чөйрөсүндөгү чет өлкөлүк тажрыйбаларды үйрөнүү менен бирдикте аларды колдонууда Кыргызстандын шартына ылайыкташтыруу менен туризм экономикасынын натыйжалуулугун жогорулатуу сунушталды. Өзгөчө туристтерге тийиштүү сервис көрсөтүү, эс алуудагы спорттук оюндар менен алектенүүчү жайларга жакшы шарттарды түзүү, экотуризм, жаратылышты таануу, улуттук үрп-адаттарды тааныштыруу ж.б. туристтерди кызыктыруучу маршруттарды кеңейтүү сунушталды;
- Кыргызстандын түшүк аймагында (Ош, Жалал-Абад жана Баткен) туризмдин түрлөрүн өнүктүрүүгө багытталган ишмердүүлүктө мамлекеттин коомдук жарандык уюмдар менен кызматташтыгын жакшыртуу, өнүктүрүү жолдору, аларга жергиликтүү уюмдардын таасирин күчөтүү каралды жана сунушталды.

Иштин практикалык баалуулугу. Диссертациялык изилдөөнүн теориялык жана практикалык жыйынтыктары туризм экономикасын кеңейтүүгө, эл аралык байланыштарды күчөтүүгө, социалдык көйгөйлөрдү чечүүгө олуттуу салым кошот. Диссертациядагы сунушталган иш чаралар Кыргызстандын түштүк аймагындагы туристтик объекттерин кеңейтүүгө, жаратылышты коргоого, экотуризм, ат туризм, жөө туризм сыяктуу саякат маршруттарын түзүүгө көмөктөш болот.

Изилдөөнүн илимий –теориялык жана практикалык мааниси.

Кыргызстанда, Түркияда жана чет элдерде басылып, кыргыз, түрк, казак, орус, англис ж.б. тилдерде жарык көргөн монографияларга, анын ичинен туризм

экономикасына жана мамлекеттик, коомдук жарандык уюмдарга байланыштуу илимий адабияттар, терминологиялык базалар, энциклопедиялар, колдонмо куралдар, ата мекендик жана чет өлкөлүк мезгилдүү басылмаларда көрсөтүлгөн маалыматтар диссертациянын эмпирикалык базасын түздү. Интернет-сайттардан алынган материалдар да диссертациялык изилдөөнүн материалы катары кеңири пайдаланылды.

Диссертациялык изилдөөдө коюлган максат-милдеттерге шайкеш илимий-теориялык булактарды талдоо, туризм саясаты боюнча фактыларды сыпаттоо, салыштыруу, жалпылаштыруу, туризм саясаты жалаң гана туризмди өнүктүрүүгө багытталбай эл аралык байланыштарды күчөтүүгө, маданиятты өстүрүүдө да таасирин тийгизет.

Коргоого алынып чыгуучу жоболор:

1. Автордун теоретикалык жана методологиялык жактан туризм экономикасы боюнча айрым тактоолор, кошумчалар жана иштеп чыккан аныктамалары;
2. Туризм ишкердигинин максаты жана анын эффективдүүлүгүн жогорулатуу боюнча методикалык абалдар;
3. Коомдук жарандар жана жергиликтүү уюмдардын туризмге кошкон салымдарынын негиздери;
4. Туризм экономикасын регион боюнча өнүктүрүүчү сунуштар ж.б. коргоого алып чыгууга көрсөтүлөт.

Изилденүүчүнүн жекече салымы. Автор тарабынан туризм экономикасынын теориялык методикалык жана практикалык жагдайлары изилденип, аларга кээ бир тактоолор киргизилип, кошумча аныктоолор киргизилди. Мындан сырткары туризм кызматынын жаратылышын изилдөө менен бирге мындай кызматтын керектөөчү наркы аныкталды. Түштүк региондун мисалында туризм экономикасынын абалы талдоого алынып, анын келечектеги өсүү жолдорунун негизги багыттары аныкталды. Өзгөчө белгилеп кетчү нерсе –бул коомдук жарандар жана жергиликтүү уюмдардын туризм чарбасына келтирүүчү таасирлери аныкталып, кээ бир иш чараларга баа берилди.

Илимий изилдөөнүн апробацияланышы. Диссертациялык изилдөөнүн негизги жоболору боюнча эл аралык жана илимий-практикалык конференцияларда: ЭИУ Европа Биримдигинин Германиядагы Густав Штреземан атындагы институту тарабынан уюштурулган Эл аралык проектиси боюнча “Кыргызстанда билим берүү жана кесиптик окуу боюнча социалдык шериктештикти өнүктүрүү” [Ош, Бишкек, 2012, 2013], “Туризм экономикасында туризм саясатынын мааниси” [Bішкеk Humanty University Dergisi No:2.25 2013] “Turizmin Ülkeler Arasi Gelişmişlik Farklarini Gidermedeki Etkisi\Туризмди өнүктүрүү үчүн өлкөлөр арасындагы өнүгүү айырмачылыктарды жоюунун таасири” [Bішкеk Humanity University Dergisi No:1.27 2014, “Merkezi Idare ve Yerel Yönetimlerin İşbirliği ve Turizme Katkiları\ Борбордук башкаруу жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өз ара жана туризмге салымы” [Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Uluslararası Değişen Dünyada Yerel Yönetimlerin Modernizasyonu Sempozyumu Mayıs 2013], “Promotion And Preserving Cultural Heritage Through Sustainable Tourism: Canakkale Ceramics\ Жайылтуу жана туруктуу туризм аркылуу маданий мурастарын сактоо: Чанаккале Керамика” [2010 World Universities Congress, 20 – 24 Ekim 2010 Çanakkale – Türkiye],

“Rekreasyon Amaçlı Spor Tesisi Olarak Fitness Merkezlerinde Müşteri Profilini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma (Edirne İl Örneği)\ Кардар кароо сыяктуу спорт&Fitness борборлорунда изилдөө (Эдирне İl Үлгүсү)” [11. Uluslar arası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu Calalabad-Kırgızistan Haziran 2013], “Örgütsel Politika Algisinin, Örgütsel Destek Algisi Ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi\ Уюштуруу саясаты алгоритми уюштуруучулук колдоо жана ниетинин кабылдоо таасири” [11. Uluslar arası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu Calalabad-Kırgızistan Haziran 2013] баяндамалар жасалып, макалалар жарык көрүп, изилдөөнүн жыйынтыктары апробациядан өткөрүлдү. Иштин негизги жоболору боюнча УАКтын расмий каттоосунан өткөн журналдарда, чет элдик басылмаларда сегиз макала жарыяланды.

Диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыктарынын жарыяланышы. Диссертациянын толук тексти Бишкек гуманитардык университетинде экономика факультетинин экономика кафедрасынын жыйынында талкууланып, коргоого сунушталды.

Диссертациянын көлөмүү жана түзүлүшү. Иш киришүүдөн, үч баптан, корутундудан жана колдонулган адабияттардын тизмесинен турат.

ИШТИН НЕГИЗГИ СТРУКТУРАСЫ

1-бап. Туризм тармагын өнүктүрүүдөгү теоретикалык жана методологиялык негиздер. Учурда туризм глобалдуу географиялык жана экономикалык кубулушка айланды. Мунун географиялык мааниси адамдардын бир мейкиндиктен экинчи мейкиндикке жылып жүрүүсүнө байланыштуу, ал эми экономикалык жактан караганда адамдардын бир жерден экинчи жерге туристтик жылып жүрүүсү алардын кандайдыр бир муктаждыктарын канааттандырууга байланыштуу жана аларга каражаттардын жумшалуусу жана ушундай жылып жүрүүдөн туризмди уюштуруучулардын пайда табуусу менен түшүндүрсө болот.

Башкача айтканда, учурда туризм кыска тарыхый мөөнөттүн ичинде дүйнөлүк чарбанын чоң секторуна айланып, индустриялык багытта өнүгүүгө жол ачты.

Туризмдин экономикалык негиздери болуп, кээ бир өлкөлөрдүн өздөрүнүн туристтик потенциалына жараша кээ бир экономикалык көйгөйлөрдөн чыгуу жолу катары туризм секторун көрүүдө. Туризм, өлкөлөр үчүн маанилүү болгон валюта киришини камсыз кылат жана төлөөлөрдүн тең салмактуулугун сактайт. Ошондуктан туризмдин экономикалык таасири, туризмдин маанилүүлүгүнү жана туризм экономикасынын өсүп-өнүгүүсүн алдыңкы орунга чыгарат.

Туризм саясаты уюмдаштырылган бир коомдо, туризмдин экономикалык жана экономикалык эмес функцияларынан эң рационалдуу түрдүү колдонуу, туризмдин болжолдуу терс таасирлерин эң аз даражага түшүрүү максаты менен туризмдин өнүгүүсүндө кездеше турган тоскоолдуктарды жана бул сектордо көрүлө турган бардык чаралар болуп эсептелинет.[Олалы, Кыржыюглу, 1984:320]

Туура жүргүзүлгөн туризм саясаты, өлкөнү өнүктүрүү куралы, киреше алып келүүчү, иш орду менен камсыздоо жана жаңы иш шарттарыны түзүүчү болуп, экономикалык өнүгүүгө чоң салым кошкон сектор болуп эсептелинет.

Олалынын айтымында туризм саясаты: «Бир өлкөнүн бардык калкына материалдык жана руханий эс алуу шарттарын сунуштоо, туризм

муктаждыктарын айлана –чөйрөгө зыян бербөө үчүн керек болгон эң ыңгайлуу инфраструктураны түзүү максатында мамлекеттик башкаруунун туризм тармагына түздөн-түз жана кыйыр түрдөгү кийлигишүүсү» болуп саналат. Туризм саясаты мамлекеттик башкаруунун туризмге түздөн-түз жана кыйыр түрдөгү кийлигишүүсү жана өнүккөн өлкөлөрдө мамлекет, туризм экономикасынын маанисин жеткиликтүү түрдө түшүнүп, туризмдин өнүгүүсүнө өзгөчө көңүл бурушууда. Голднер жана Ричинин айтымдарында туризм саясаты, «мамлекеттин күнүмдүк жана келечектеги стратегиялары менен максаттарын аныктаган, туризмдин өнүгүүсүн камсыз кылуучу пландар, башкаруулар жана эрежелер».

Туризм, жалгыз гана экономикалык багытта болгон сектор эмес, муну менен биргеликте бардык элдерге таасирин тийгизген дүйнөлүк динамикалык социалдык көрүнүш жана ар түрдүү улуттардын маданиятын өзүнө камтыгандыгы үчүн, улуттар аралык тынчтыкты да камсыздайт. Айрыкча айлана –чөйрөнү, кен байлыктарды, жергиликтүү коомдун үрп-адат жана маданиятынын баалуулуктарына таасир тийгизет. Туризмдин себеп болгон оң жана терс таасири үчүн мамлекеттик башкаруу, туризмге туризм саясаты аркылуу кийлигишет. [Элиот,1997:2]

Туризм саясатын түзүүдө пландоого, өнүктүрүүгө, табигый ресурстардын толугу менен түгөнүп калбоого, ийкемдүү болуусуна көңүл буруусу, айрыкча узак мөөнөткө болушуна, экономикалык, айлана чөйрө жана социалдык максаттарга маани берилиши зарыл.

Туризм саясатынын белгилүү максаттары бар, алар:

- Туризм саясаты, туризмдин суроо-талап багытын жана шарттардын жакшыртуусун талап кылган себептерди аныктайт.
- Туризм саясаты, туризм тармагында иш жүзүндө болгон жана сунушталган чечимдердин, кабыл алына турган чаралардын тийгизген таасирлерин изилдейт.
- Туризм саясаты, туризмдин өнүгүүсү үчүн жаңы максаттар, куралдар жана мүмкүнчүлүктөрдү алдыга коет. [Уста, 1998:18]
- Туризм саясатынын максаты экономикалык пайда болуп саналат жана туризмдин камсыз кылган экономикалык пайданы эң жогорку деңгээлге чыгарууну көздөйт.
- Туризм тармагындагы психологиялык жана социалдык тоскоолдуктардын, карама-каршы пикир жана мамилелердин козголушун алдын алат.
- Туризм тармагында бекем жана ишеничтуу иш уюмдардын пайда болушуна колдоо көрсөтөт. Муну менен биргеликте, туризм индустриясынын ар кыл тармактарындагы иш-чаралардын канааттандыруу болуусуну камсыз кылат.
- Туризмдин эл аралык рынокко кирүүсүнө жардам берет.
- Туризмдин жараткан тышкы экономикалардын оң тараптарын жакшыртат жана ошондой эле, жалпы экономикалык саясат ичинде сектордун бирдиктүү жана тең салмактуу өнүгүүсүн камсыз кылат.
- Туризмдин ден-соолукту чыңдоо, эс алдыруучу, маданий функциялары менен мүмкүн болушунча көп адамга кызмат кылат.

Туризм мамлекеттин өсүп-өнүгүүсүнө зор салымын кошкон сектор. Өлкөнүн экономикасына кошкон салымы, ал өлкөнүн туризм секторунун өнүккөндүгүн көрсөтөт.

Туризм саясатынын өзгөчөлүктөрүн терең карасак, алар төмөндөгүдөй болуп саналат: туризм саясатынын ар тараптуулугу, туризм экономикасында өзгөрүүлөр пайда болгон учурда, туризм саясаты да өзгөрүүлөргө дуушар болот.

Туризм саясатынын ар тараптуулугу туризм комплекстүү жана башаламан көрүнүш болгондугу үчүн бирин-бири толуктаган жана ошол эле учурда бир-бирине окшобогон ар түрдүү факторлор менен иш алып баруусу кажет. Мисалы, туризм жана экономикалык өнүгүү, социалдык тараптан жакшыруу бири-бири менен тыгыз байланышта. Табигый ресурстар туризмдин өсүүсүндөгү ролу чоң бирок туризм, бул табигый ресурстардын түгөнүп жок болуусуна алып келиши мүмкүн. Ошондуктан, туризм саясаты табигый ресурстарды пайдалуу колдонуу боюнча туура жолдорду издейт. Туризм саясатындагы чечим чыгаруучу органдар-туризм суроо-талабына байланыштуу чечимдерди чыгаруучу органдар туризм саясатын түзүшөт [Түркия Туризм банкасы 2009:90].

Ошондуктан, туризмдеги суроо көрсөткүчүнө байланыштуу чечимдерди ишканалар чыгарат, ал эми керектөөчүлөр, туризмдеги талап көрсөткүчүнө байланыштуу чечимдерди чыгарат. Ошондой эле мамлекеттик уюмдар да туризмдин суроо-талабына таасир тийгизген чечим чыгаруучу органдар болуп саналат. Туризм саясатынын ыңгайлуулугу, туризм саясатынын максатына жетүү үчүн колдонула турган ыкмалар жана техникалар ыңгайлуу болушу шарт. Аз ресурстарды туура колдонуу, экономикага да терс таасирин бербейт.

Туризмдин экономикасы менен коомдук жарандык жана жергиликтүү уюмдарынын байланыштарын методикалык жактан камсыздоо аймактагы туризмди уюштурулуу менен тыгыз байланышкан. Тактап айтканда, туризмдин келечегин божомолдоо жана анын өнүгүүсүнүн программаларын түзүү дагы методикалык ыкмаларга кирет. Ушул эле учурда дагы бир айтып кетчү нерсе туризмдин келечегинин сценариясы ички жана тышкы факторлордун таасирине байланыштуу.

Албетте, Кыргызстан суверендүү республика катары көп өлкөлөр менен экономикалык жана саясый байланыштарга ээ. Башкача айтканда Кыргызстан өз алдынча изоляцияда калган өлкө эмес. Демек, экономиканын өнүгүүсү анын ичинен туризм секторунун абалы түздөн –түз глобалдык процесстерге байланыштуу болот. Дүйнөлүк маданияттын, элдердин спорттук эл аралык жарышуусуна катышуусу, эс алуу ыкмалары, саламаттыкты сактоо багытында ар түрдүү рекреациялык жайларга баруусу жана дүйнө таануусу Кыргызстандын калкына телевидение, интернет, радио жана башка массалык каражаттар аркылуу жетип турат жана таасирин тийгизүү жылдан –жылга өсүп баратат.

Ушуну менен бирдикте туризм тармагынын өнүгүшүнө улуттук өзгөчөлүктөрдү эске алуу керек. Тактап айтканда, улуттук менталитет туризмге калыптанып калган көз караштар жана ошондой эле негизги инструмент катары киреше булактары болуп эсептелет. Булардын баардыгы келечектеги ички жана тышкы туризмдин өнүгүшүнүн тенденцияларын жаратат. Мисалы, глобалдуу тенденция катары төмөнкүлөрдү белгилесек болот:

-Эл аралык туризм киреше алуу максатында эң жогорку деңгээлде атаандаштыкка дуушар болот. Мындай атаандаштык Борбордук Азиядагы өлкөлөргө дагы таандык. Тактап айтканда, Казакстан, Өзбекстан, Кыргызстан, Тажикстан өлкөлөрүнүн ортосундагы атаандаштык. Өзгөчө Кыргызстан менен Тажикстандын жаратылыш шарттары окшош болгондуктан, бул өлкөлөрдүн атаандаштыгы күчөшүн күтүүгө болот.

-Үй-бүлөлүк кирешенин туризмге болгон үлүшү башкаларга караганда тезирээк өсүүсү күтүлөт. Себеби, ички жана тышкы туризмге болгон муктаждык өсүүдө;

-Туристтик кызмат көрсөтүүдө улам жаңы инновациялык ыкмалар пайда болот. Атап айтканда, транспорттун жаңы түрлөрү анын ичинен убакытты үнөмдөө максатында тез жеткизүүчү транспорттор ж.б.

Жогоруда атап кеткен тенденциялар сыяктуу эле жергиликтүү аймактардагы туризмди уюштуруудагы тенденцияларды дагы айтып кетүү керек. Мисалы, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан муниципалдык кызматтарды көрсөтүү системасын өркүндөтүү, жергиликтүү өз алдынча башкарууну уюштуруунун функциялык жана аймактык жактарын өркүндөтүүнү болжолдойт, мында администрациялык-аймактык реформалоо концепциясын жүзөгө ашыруу негиз болуп саналат. Ошондой эле бирдиктүү базалык реестрди жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн стандарттарын, аларды колдонуу регламенттерин, ошондой эле социалдык мүнөздөгү кызмат көрсөтүүлөрдү жүргүзүү боюнча айрым ыйгарым укуктарды өткөрүп берүү менен социалдык заказ кылуу механизмдерин түзүү аркылуу муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдү оптималдаштыруу зарыл.

Бюджет аралык мамилелерди өркүндөтүү, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансылык туруктуулугун жана жергиликтүү деңгээлде ресурстарды натыйжалуу башкарууну камсыз кылуу керек.

Жогоруда айтылгандардын баардыгы туризмге дагы түздөн –түз байланышы бар. Анткени туризмден түшкөн киреше бир жагынан жергиликтүү бюджеттин көлөмүн өстүрүүгө жардам берсе, экинчи жагынан жергиликтүү өзүн –өзү башкарууну жакшыртуу туризмди өнүктүрүүгө түрткү болот.

Ушуну менен бирдикте туризм чөйрөсүнө көмөктөш чарбаларды жана уюмдарды комплекстүү түрдө өнүктүрүү дагы стратегияны камсыз кылуучу методикалык ыкма катары баалоого болот. Тактап айтканда туризм саясатындагы шериктештиктер катарына туризм аткаруучуларына, туризм иш-чараларына катышкан мейманканалар, саякат агенттиктери, борбордук башкаруу, жергиликтүү башкаруу, жарандык коомдук уюмдар, жергиликтүү калк жана мамлекеттик ишканалар кирет. Туризм саясатынын ийгиликтүү болушу үчүн бардыгынын биргеликте иш жүргүзүүсү кажет.

Мейманканалар убактылуу жашоочу жайларын таштаган адамдар үчүн мейманканалардын мааниси чоң. Туристтер, эс алуу жерин тандоодо мейманканаларга өтө көп көңүл бурушат. Мейманканалар көлөмүнө жараша тамактануу, көңүл ачуу жана соода комплекстерине ээ.

Иш жүзүндө жогоруда айтылгандардын көпчүлүк жактарын саякат агенствосу аркылуу аткарылат. Саякат агентстволору –бул эс алуучу тарабынан төлөнгөн белгилүү бир суммадан кийин, мейманканалардан алдын ала

резервациялоо, учак, поезд, кеме же саякат турларынын билеттерин камсыздоо, паспорт, валюта жана виза алуу, эс алуучулардын саякатын кепилдикке алуу сыяктуу кызматтарды аткарган ишканалар саякат агентствосу деп аталат.

Ушул эле учурда борбордук саякатты башкаруу тууралуу да сөз болуш керек. Мисалы, борбордук башкаруу борбордук администрация, элди тейлөөдө биримдик жана ынтымакчылыкты сактоо максатында сөз болуп жаткан кызматтарга байланыштуу чечим жана иш-чаралардын борбору болуп эсептелинет, ошондой эле анын иерархиялык курамында жайгашкан уюмдар тарабынан жетектелүүсү зарыл. Борбордук башкаруу системасы «саясий жана административдик» болуп экиге бөлүнөт.

Саясий тараптан караганда борбордук башкаруу, бир өлкөдөгү аткаруу органдын жана өкмөттүн жалгыз болуу кесепетинен саясий кадыр -барктын толук борбордогу бийликте топтолуусу жана укуктук биримдиктин да бар болуусун түшүндүрөт. Администрациялык тараптан алганда, борбордон башкаруу борбордук тейлөөгө байланыштуу саясаттардын белгилөө жана чечимдерди кабыл алуу күчүн борбордук органдарга бөлүшөт. Борбордук саясий башкаруу болбогон бир мамлекетте борбордук административдик башкаруу да болбойт. Бирок борбордук саясий башкаруу болсо дагы ар дайым эле борбордук административдик башкаруу да боло бербейт.

Жогоруда айтылгандан тышкары ар бир туризм багыттарынын өзгөчөлүктөрүн да эске алуу керек. Мисалы, Кыргызстан экологиялык туризмди сүйүүчүлөр үчүн дүйнөнүн эң кызыктуу өлкөлөрүнүн бири. Бул жерде көп сандаган коруктарга жана жаратылыш парктарына барууга болот, Кызыл китепке киргизилген айбанаттарга байкоо жүргүзүүгө, өсүмдүктөрдүн сейрек кездешүүчү түрлөрүн, анын ичинен Кыргызстанда гана кездешүүчү өсүмдүктүн түрлөрүн көрүүгө болот. Республикада 6 мамлекеттик корук, 8 мамлекеттик улуттук жаратылыш паркы, 10 токой, 23 ботаникалык, 17 геологиялык, 15 аңчылык, 2 комплекстүү корукчалар жана бүткүл Ысык-Көл облусу кирген бир биосфералык аймак бар.

Талас облусунда «Беш -Таш» мамлекеттик паркы жайгашкан. Ал уникалдуу табигый токойлорду жана бийик тоолуу шалбааларды сактап калуу үчүн уюштурулган. Анда Семенов Тянь-Шанскийдин карагайы өсөт, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине киргизилген флора менен фауна топтолгон: илбирс, бүркүт, Евразия сүлөөсүнү, Гималай жорусу, ителги жана көк жору. Беш –Таш өзөнүндө кубулжума жилиңгир бар.

Жалал-Абад облусунда «Беш Арал» коругу жайгашкан. Кызыл китепке киргизилген коруктун айбанаттары: илбирс, Түркистан сүлөөсүнүн, күрөң аюу, Мензбир сууру багылат. Флорасы сейрек кездешүүчү өсүмдүктөр Семенов карагайы, Афлатун бермет бадалы, Кауфман мандалагы, Грейг мандалагы жана Колковдун көк шимүүрү менен берилген. Сары-Челек биосфералык коругу өзгөчө популярдуулукка ээ. Анын жалпы аянты 23,868 гектарды түзөт. Корукта 40 түрдүү сейрек кездешүүчү сүт эмүүчүлөр жашайт. Коруктун өзгөчө сыймыгы – бул тектоникалык жылышуудан пайда болгон бийик тоолуу Сары –Челек көлү. Көлдү курчап турган тоолор бийик карагайлар менен кооздолгон.[www.botschaftkirgisien.de:2008]

Натыйжада, борбордук башкаруунун ичинде жергиликтүү башкаруунун күчтөнүүсү, таасирдүү жана толуктай кызматты калкка сунат, муну менен бирге өлкөнүн бир бүтүн болушунда да маанилүү роль ойнойт. Анткени, жергиликтүү башкаруу органдарына ыйгарым укуктарын таануунун артынан мамлекеттик кирешеге салым кошулуусуна күбө болушат. Мамлекеттик кирешенин көбөйүүсү болсо өлкөнүн күчтөнүүсүнө көмөктөш болот. Экологиялык туризм- Кыргызстан ичкн бул жүздөгөн жылдардан бери өзгөрүлбөй келе жаткан жана цивилизациянын таасири тийбеген жерлерге болгон саякат. Бул аруу жаратылышты жана кылымдардан бери өзүнүн өзгөчөлүгүн сактап келе жаткан элдин үрп-адаттарынын калыптанышына да таасир берет. Биринчи бап боюнча жыйынтап айтканда, туризмдин өнүгүүсүнө төмөнкүлөр сунушталат:

1. Туура жүргүзүлгөн туризм саясаты, өлкөнү өнүктүрүү куралы, киреше алып келүүчү иш орду менен камсыздоо жана жаңы иш шарттарын түзүүчү болуп, экономикалык өнүгүүгө чоң салым кошкон сектор болуп эсептелинет.
2. Туризм тармагы экономикалык башка секторлор менен тыгыз байланышта болот. Биринчи иретте ал айыл чарбасы менен өнөр –жай, транспорт, курулуш, инфраструктура тармактары менен тыгыз байланышта иш жүргүзөт. Туризмдин аларга болгон таасири жана алардын туризмге болгон таасирлери айкын көрүнүп турат жана аларды изилдөө турмуштун талабы болуп эсептелет.
3. Коомдук жарандык уюмдар спорт, маданият тармактары аркылуу туризмдин өнүгүүсүнө, алардын аймактык территориясынын кеңейүүсүнө жана сапаттык көрсөткүчтөрүнө түздөн –түз таасирин көрсөтөт.
4. Жергиликтүү уюмдардын дагы туризмге болгон таасири чоң. Муну ар түрдүү кыймылдар аркылуу бааласак болот. Мындай байланыштар жаратылыш байлыктарын пайдаланууда, жергиликтүү бийликтин бюджетин толуктоодо ж.б. байкасак болот.
5. Туристтик кызматынын сапаты анын көлөмү, кирешеси, пайдасы ж.б. ар түрдүү факторлордун таасирине ылайык болот да турфирмалардын кызматкерлеринин алдына койгон максаттарына, кетирген каражаттардын жумшалышына, рынок мамилелеринин туура пайдаланышына жана башкаларга байланыштуу. Бирок, туура багытта туристтик кызмат көрсөтүү үчүн жакшы методикалык ыкмалардын колдонулушуна жараша болот. Жумушта ушул багытта автордун сунуштары киргизилген.

2-бап. Кыргыз Республикасынын түштүк регионундагы туризм экономикасынын абалы жана коомдук, жарандык жана жергиликтүү уюмдардын таасири. Кыргыз Республикасы Борбордук Азиянын түндүк-чыгыш бөлүгүндө, тактап айтканда, Евразия континентинин «өзөгүндө» жайгашкан. Анын аймагы 199,9 миң чарчы түзүп, чыгыштан батышка 925 км ге жана түндүктөн түштүккө 453 км ге созулуп жатат. Республика түндүгүнөн Казакстан, түштүк-чыгышынан Кытай, түштүк-батышынан Тажикстан, батышынан Өзбекстан менен чектешип турат. Кыргызстандын көпчүлүк аймагын тоолор ээлейт. Токойлор аянттын 5,3 пайызын, суу 4,4 пайызын, айыл чарба жерлери 54 пайызын ээлейт. Кыргызстандын аянтынын болжол менен 90 пайызы деңиз деңгээлинен 1500 метрден ашык бийиктикте жайгашкан. Ал эми 36 пайызынан

көбүрөөгү – бул 3000 метрден ашык бийиктикте жайгашкан, өсүмдүктөр өспөгөн, бийик тоолуу жерлер. Деңиз деңгээлинин эң бийик жери – 7439 м, эң төмөн жери – 401 м. Республикада жалпы аянты 6836 чарчы километрди суулар түзүп, жалпысынан 1923 көл катталган. Ысык-Көл – дүйнөнүн эң чоң жана терең көлдөрүнүн бири болуп саналат. Көлдүн суу менен капталган аянты 6236 чарчы км ди (эң терең жери 668 метр) түзөт. Ал эч качан тоңбойт жана дарылоо –алдын алуу максаттарына аларды пайдалануу үчүн зарыл болгон, табигый дарылоочу ресурстарга бай республиканын курорттук зонасы болуп саналат.

Кыргызстанда Жеңиш чокусу (7439 м), Ленин чокусу (7134 м), Хан-Тенги (6995 м) өңдүү белгилүү чокулар жайгашкан. Ошондой эле дүйнөнүн атактуу «Эңилчек» мөңгүсү узак аралыкка созулуп жаткан мөңгүлөрдүн бири болуп саналат. Кыргызстандын аймагы адамзаттын цивилизациясынын эң байыркы өзөктөрүнүн бири болуп эсептелет. Археологдордун изилдөөлөрү көрсөткөндөй, алгачкы адам бул жерде таш доорунан бери отурукташкан. Кыргыз этносу Борбордук Азияда биздин доорубуздун биринчи миң жылдыгында эле белгилүү болуп, өз алдынчалуулугун жана маданиятын кылымдан кылымга сактап, бүгүнкү күнгө чейин алып келди. Кыргыз эли өзүнүн ата-бабаларынан калган эң сонун мурастарды – ырларды, жомокторду, кол өнөрчүлүктүн сырларын, улуттук тамак-ашты ыкластык менен сактап келе жатат.

Жаратылыштын кооздугу, ак мөңгүлүү тоолору, ажайып көлдөрү, шар агын суулары, ошондой эле Кыргызстандын Улуу Жибек жолунда жайгашкандыгы – туризм жана эс алуу үчүн жагымдуу мүмкүнчүлүктөрдү ачат. Ээлеген аянтына жараша Кыргыз Республикасы анча чоң эмес өлкө, буга карабастан, биздин мамлекетибиз планетанын 200 экологиялык чөлкөмдөрүнүн санына кирет. Бул, флоранын жана фаунанын ар түрдүүлүгү менен камсыз кылынат. Ошону менен, бул жерде дүйнөлүк флоранын түрлөрүнүн болжол менен 2 пайызы жана дүйнөлүк фаунанын түрлөрүнүн 3 пайызы кездешет.

Жогоруда айтылып кеткен республика боюнча мүнөздөмөлөр түштүк региондогу туристтик экономиканы аныктоодо да жардам берет, анткени түштүк регион республиканын бир бөлүгү болуп эсептелет.

2017-жылдын 1-январына карата республиканын аймактар боюнча туризм чөйрөсүндө катталган чарба жүргүзүүчү субъектилер төмөнкү сандар менен мүнөздөлөт (таб.2.1).

2.1. Аймак боюнча туризм чөйрөсүндө катталган чарба жүргүзүү субъектилер (юридикалык жана жеке жактар)

(1-январына карата, бирдик)

	2013	2014	2015	2016	2017
Мейманканалар	782	881	966	1075	1137
Баткен облусу	36	35	41	40	46
Жалал-Абад облусу	69	87	105	114	116
Ысык-Көл облусу	141	156	169	213	232
Нарын облусу	60	69	70	83	85
Ош облусу	29	34	38	40	40
Талас облусу	19	23	25	30	32
Чүй облусу	60	74	79	90	94
Бишкек шаары	301	325	348	372	395
Ош шаары	67	78	91	93	97

Булак: Кыргызстандагы туризм (статистикалык жыйнак).

Жогорудагы цифралар көрсөткөндөй 2017-жылдын 1-январында түштүк регион боюнча (Баткен, Жалал-Абад, Ош облустары, Ош шаары) 287 даана туристер жайгашуучу мейманканалар болгон. Бул сан республика боюнча 26,6% түзөт.

Туристтерди тейлөөдөгү дагы бир көрсөткүч бул туризм ишканалары жана эс алуу мекемелери болуп саналат (таблица 2.2)

	2013	2014	2015	2016	2017
Туризм ишканалары жана эс алуу мекемелери	718	800	843	877	918
Баткен облусу	18	20	22	24	24
Жалал-Абад облусу	48	52	56	61	65
Ош облусу	15	16	19	22	26
Ош шаары	21	21	21	22	23
Ресторандар	3552	3958	4306	4744	5112
Баткен облусу	199	263	312	355	437
Жалал-Абад облусу	168	226	265	321	441
Ош облусу	290	403	502	592	615
Ош шаары	170	189	204	223	224
Туристтик агенттиктер	2926	3121	3300	3502	3732
Баткен облусу	30	36	36	40	50
Жалал-Абад облусу	108	130	141	158	175
Ош облусу	41	45	43	60	83
Ош шаары	260	281	309	341	368
Санатордук-курорттук мекемелер	88	89	90	89	94
Баткен облусу	3	3	4	4	4
Жалал-Абад облусу	9	10	10	10	10
Ош облусу	5	5	6	6	6
Ош шаары	6	6	6	6	6
Жаратылыш парктар жана коруктар	19	19	19	19	19
Баткен облусу	2	2	2	2	2
Жалал-Абад облусу	4	4	4	4	4
Ош облусу	3	3	3	3	3

Булак: улуттук статистикалык комитет.

Жогоруда көрсөтүлгөн маалыматтарга ылайык 2017-жылдын 1-январына карата республиканын түштүк өрөөнүндө 129 ишканалар жана эс алуу мекемелер жайгашкан же болбосо, бул республиканын 14,7% түзөт. Ушул эле сыяктуу 1491 ресторан жайгашып, же болбосо республиканын 31,4% түзөт. 599 (17,1%) туристтик агенттер, 26 (29,2%), санитардык-курорттук мекемелер, 9 (47,3%) жаратылыш парктар жана коруктар жайгашкан.

Кыргызстанда анын ичинде түштүк аймакта туристтик потенциал чоң экендигин байкаса болот. Бирок, эл аралык стандарттарга ылайык материалдык – техникалык базанын жетишсиздиги туризм чөйрөдөгү адистердин квалификациясы жана башка шарттар мындан ары жакшыртууну талап кылат.

Кыргызстандын түштүгүндө туризм тармакта инфраструктуранын абалы начар боюнча калууда. Ошондой эле туристтерди тартуу, аларга ыңгайлуу шарттарды түзүүдө бир топ көйгөйлөр бар экендиги жумушта чагылдырылды.

Түштүк Кыргызстан боюнча учурдагы туристтик жаратылыш шарттары үч облус (Ош, Жалал-Абад, Баткен) чегинде мүнөздөмө берилет. Алардын эң

негизгилери болуп альпинизм багытындагы Чоң-Алайдагы В.И.Ленин чокусу, Жалал-Абаддагы курорт, Баткендеги Айгүл-Тоо гүлү жана башкалар мүнөздөлөт.

Түштүк аймактагы жергиликтүү өзүн –өзү башкаруу органдардын туризмге жана туризмдин алардын бюджетине кошкон салымдары изилденип, бул жерде бир топ көрүнө турган иш чаралардын тизмеги келтирилген. Атап айтсак, айыл – өкмөттөрүнүн туристтик фирмаларга болгон мамилелерин жана ошондой эле туристтик фирмалардын жаратылышка болгон мамилелерин айтсак болот.

Коомдук жарандар жана жергиликтүү уюмдар ички туризмди өнүктүрүүгө чоң көмөк көрсөтөөрү аныкталды. Өлкөдө ички туризмди өнүктүрүү көйгөйлөрү да басымдуу орун алган. Ошондуктан коомдук жарандар жана жергиликтүү уюмдар аймак таануу, саякат жасоо, салт –санаа, үрп –адаттардын, маданиятка, экономикага таасирлерин кеңейтүүдө жана калк арасында таратууда чоң мааниге ээ экендиги белгиленет.

3-бап. Туризм экономикасын өнүктүрүүнүн жолдору жана андагы коомдук жарандык, жергиликтүү уюмдардын тийгизген таасирин жакшыртуу.

Туризм экономикасы экономиканын башка секторлору менен тыгыз байланышта. Анын ичинен эң оболу айыл чарба, өндүрүш, курулуш жана архитектура, транспорт, тейлөө, соода –сатык секторлор менен тыгыз байланышта. Ошондуктан туризм экономикасын өнүктүрүү бир эле учурда экономиканын башка тармактарын өнүктүрүү стратегиясына байланыштуу болот. Мында өзгөчө транспорт туристтерди тейлөө жана аларды азык –түлүк товарлары менен камсыз кылуу маселелери каралыш керек.

Туристтик чөйрө өтө мобилдүү бир жерден экинчи жерге жылып туруу жана убакытты чектелүү пайдалануу касиеттерине ээ. Ошондуктан транспорт менен катар жолдордун абалы туристтердин бир жерден экинчи жерге жылып туруусун камсыз кылуу, аларга адекваттуу шарт түзүү жана комфорт жатаруу негизги милдеттерден болот. Ошол эле учурда туристтерди тийиштүү шарттары бар мейманканаларга, эс алуу жерлерге жана башка тийиштүү шарттары бар жайларга жайгаштыруу жана өз убагында сапаттуу азык –түлүктөр менен камсыз кылуу, тамактандыруу туристтик фирмалардын негизги милдеттерине кирет.

Кыргызстанда башка секторлорго караганда туризм сектору бир жагынан эң жаш тажрыйбасы аз секторлорго кирет. Ушул эле учурда ал динамикалык түрдө өнүгүп бараткан чөйрө катары да белгилүү. Бул чөйрө экономиканын башка секторлорундай эле стратегиялык пландарды түзүүгө муктаж. Буга негиз болуп үч аргументти келтирсек болот. Биринчиден туризмди өнүктүрүүдө материалдык финансылык, эмгектик каражаттар аларды жумшоо убактысын белгилөө жана мейкиндиктеги ордуларын аныктоо талап кылынат. Ушуну менен бирдикте алардын балансын, тең салмактуулугун чыгаруу маселеси да турат. Эң негизгиси болуп аткаруучулардын жоопкерчилиги жана каражаттардын келүү булактарын аныктоо керек.

Экинчи аргумент болуп бул туристтик базаларын түзүү менен бирдикте анын максатын жана өлкөгө, жеке ишкерлерге коомдук уюмдарга, мамлекетке жана элге келтирилген пайдаларын аныктоо жана аларды максаттуу түрдө белгилөө.

Үчүнчү аргумент катары туризм багытындагы өзгөрүүлөр тенденциясын глобалдык тенденциялар менен байланыштыруу жана эң негизгиси

Кыргызстандын жана анын элдеринин талабына ылайык багытта өнүктүрүү жана тийиштүү процессти камсыздоо болуп эсептелет.

Стратегиянын бир инструменти катары туризмдин өнүгүүсүнүн прогнозун аныктоо болуп эсептелет. Иретте прогноздун өзү глобалдык тенденцияларга шайкеш болуш керек, анткени туризм чөйрөсү интеграциялык түрдөгү бирден – бир тармак болуп саналат жана анын өнүгүүсү дүйнөлүк багыттарга жараша болот. Тактап айтканда, дүйнөлүк тенденцияларга төмөнкү багыттар кирет:

- Туризм чөйрөсү туристтерден түшүүчү киреше үчүн катуу атаандаштыкка дуушар болот;
- Үй –бүлөлүк бюджетте туристтик саякатка жумшалган каражаттардын үлүшү убакыт өткөн сайын ар түрдүү дүйнөлүк таасирлерден улам көбөйө баштайт;
- Туристикалык саякат маршруттарын тандоодо узак мөөнөттөгү эмес, кыска мөөнөттөгү жана ушул эле учурда туризмдин көп багытын камтуучу саякаттарга артыкчылык берилет;
- Туристтик саякаттарда континенттер аралык саякаттардын көбөйүүсү байкалат;
- Туристтик маршруттар сезондук термелүүлөргө туруштук берүү башкача айтканда жылдык мезгилдердин бардыгын пайдалануу багытында өнүгөт жана башкалар.

Ушул эле учурда туристтик саякаттарды уюштурууда улуттук үрп – адаттарды калыптанып калган жашоо ритмдерди, улуттук менталитет жана башка ушул сыяктуу өзгөчөлүктөрдү эске алуубуз зарыл.

Кыргызстан территориясы 95% тоолордон турат, демек жаратылыш байлыктары көп. Өлкөбүздүн калкы ар кандай улуттардан түзүлгөндүктөн, каада-салттары, өзгөчөлүктөрү, байыртадан келе жаткан үрп-адаттары экологиялык жана таанып-билүүчүлүк туризмди өнүктүрүүгө абдан ыңгайлуу шарттарды түзөт.

Кыргызстанда 19 корук жана жаратылыш парктары бар. Бул майданда болгону 625 адам эмгектенет. Жогорудагы пилоттук изилдөөлөргө таянсак, экологиялык туризмдин өнүгүшү начар экендиги далилденди. Атап айтсак, Ош облусунда болгону 1,7%, Ысык-Көлдө -1,5 %, Чүй өрөөнүндө - 2,5 %, Жалал-Абадда 1,5% пайыз эмгек орду бар. Ушул киреше булактары негизинен айыл өкмөттөрүнө тийешелүү болгондуктан, албетте булардын кызыкчылыгы зор экендиги белгилүү. Айыл жергесиндеги жумушсуздардын саны арбын. Эгерде ыңгайлуу шарттар түзүлүп берилсе, албетте бул сан кыскармак, себеби алардын көпчүлүгү экологиялык, таанып билүүчүлүк туризм жаатында чакан бизнес ача алмак. Мындай кызматташтык ички жана тышкы миграцияны токтотууга, өлкөдөгү туруктуулуктуу кармоого зор салым кошмок.

Жогоруда саналган бардык проблемалар дүйнөлүк жана ички туристтик рынокто ата мекендик туристтик продуктунун атаандашууга жөндөмүнүн андан аркы төмөндөшүнө алып келиши мүмкүн. Колдо болгон дараметти жана учурдагы маселелерди көңүлгө алып негизги максат коюлган: Кыргызстан Борбордук Азиядагы туризмдин региондук борборлорунун бири болушу керек. Белгиленген максаттарга жетишүү үчүн төмөнкүдөй чаралар көрүлөшү зарыл:

- туристтик кластерлерди түзүү, бул туристтик продуктту иштеп чыгуу, өндүрүү, илгерилетүү жана сатуу менен алектенген ишканаларды жана уюмдарды чектелүү аймактын алкагында топтоону болжолдойт;
- «Туризм жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын жаңы редакциясы иштелип чыгышы керек;
- туризм чөйрөсүндө башкаруучу звенонун кадрларын жана тейлөөчү персоналды даярдоо жана квалификациясын жогорулатуу аркылуу кадрларды даярдоо системасын өнүктүрүү;
- Кыргызстанда туризмди, анын ичинде көчмөндөрдүн Дүйнөлүк оюндарын илгерилетүү үчүн дүйнө өлкөлөрүнүн жана элдеринин арасында маданий-спорттук иш-чараларды өткөрүү;
- саясий жана экономикалык форумдарды, ошондой эле ири улуттук иш-чараларды өткөрүү үчүн Ысык-Көлдүн жээгинде эл аралык форум-борборун түзүү;
- жол боюндагы мейманканаларды, кемпингдерди куруу, жеңил жана жүк ташуучу автотранспорт токтотуучу жайларды куруу жана башкы автомагистралдарда коштоочу инфраструктураны түзүү боюнча масштабдуу пилоттук долбоорду ишке ашыруу. Ушундай долбоорлор региондордун өсүү чекиттери болуп калат, алардын айланасында чакан жана орто бизнести өнүктүрүү жигердешет.

Туризм мезгилинин узаруусуна, «жээк» туризмден башка туризм түрүнүн да өнүгүүсүнө байланыштуу саясат жана стратегиялар, мезгилдүүлүктөн келип чыккан терс көрүнүштөрдүн алдын алат.

Жогоруда айтылган сунуштардын ишке ашышы коомдук жарандар тарабынан да көз каранды. Анткени ар бир тармак өзгөчө алардын жетекчилери өздөрүнүн кызыкчылыктарын биринчи планга коюп, тармак аралыгындагы маанилүү маселелер көп учурда каралбай кетет. Ал эми коомдук жарандык уюмдар баардыгына бирдей көз карашта болот да, алар эң оболу өлкөнүн, мамлекеттин жана кала берсе жергиликтүү аймактын кызыкчылыктарын приоритет катары карашат.

Туристтик экономиканы өнүктүрүүдөгү эң негизги чаралардын бири бул – туристтик бизнеске жана ишкердикке мамлекеттик колдоо көрсөтүү аркылуу туризмдин көп багыттарын кеңейтүү жана алардын натыйжалуулугун жогорулатуу болуп эсептелет. Тактап айтсак, Кыргызстандын түштүк аймагында экотуризм, аймак таануу, ички туризм, чилистан ж.б. үнкүрлөрдү изилдөө, альпинизм, ат туризми ж.б. шарттар бар.

Туризмди өнүктүрүүнүн дагы бир багыты катары чет өлкөлүк тажрыйбаларды үйрөнүп, аларды Кыргызстандын шартына ылайыктуу багытын издөө. Мындай кадамдарды туризмдеги эл аралык стандарттарды киргизүү максатында, Кыргызстандын туристтик потенциалынан тийиштүү пайда алуу максатында жүргүзүш керек.

Туризм экономикасын кеңейтүү максатында жергиликтүү калктын үрп – адаттарын, каада – салтын, чыгармачылык өнөрлөрүн өзгөчө айылдык туризмди өнүктүрүү үчүн сунуштар берилет.

Туризмди өнүктүрүүнүн дагы бир ишеничтүү жолу катары коомдук жарандар жана жергиликтүү уюмдардын таасирлерин кеңейтүү белгиленет. Бул багытта жергиликтүү бийликтин аймактык кирешени көбөйтүү үчүн алардын экономикалык жоопкерчилигин күчөтүү сунушталат.

Дагы бир сунуш катары коомдук жарандардын өлкөгө, мамлекетке болгон жоопкерчиликтерин сунуштап, алардын туризмдеги жагымдуулук жактарын туура жана объективдүү даңазалап коомчулукка оң пикир жаратуу жактары сунушталат.

КОРУТУНДУ ЖАНА СУНУШТАР

Диссертациялык изилдөөнүн натыйжасында төмөнкүдөй жыйынтыктар чыгарылып, сунуштар даярдалды:

1. Туристтик тейлөөнүн бардык катмары үчүн туристтин өмүрүнүн жана ден - соолугунун коопсуздугу, анын буюмдарынын сакталуусу, курчап турган чөйрөнү коргоо боюнча талаптар милдеттүү болуп саналат. Туризм алкагындагы кызматтарды көрсөтүү учурунда кадимки шарттарда, өзгөчө кырдаалдарда туристтердин өмүрү жана ден соолугу үчүн коркунучтун (тобокелчиликтин) төмөнкү деңгээли (чеги) болушу талапка ылайыктуу. Мындай коркунуч факторлоруна жаракат алуу, дене жана психофизиологиялык жүктөмдөр, курчап турган чөйрөнүн таасири, өрт коркунучу, биологиялык жана химиялык таасирлер, нур алуу ыктамдуулугу ж.б. кирет. Ошондой эле туризмдин тигил же бул түрүнө жараша атайын коркунуч факторлору бар (мисалы, аңчылык туризмине, альпинизмге жогорку деңгелдеги коркунуч шарттары таандык). Ушундай мааниде автордун ою боюнча туризмдин экономикасынын мааниси жана мазмуну, учурдагы тенденциялары, туризмге таасир этчү шарттары жана факторлору аныкталды.
2. Жумушта туризм экономикасына коомдук жарандар жана жергиликтүү уюмдардын тийгизген таасирин аныктоо максатында теоретикалык жана практикалык негиздер келтирилди. Алардын маанилүүлөрүнө кайрылсак, коомдук жарандар уюмдардын массалык каражаттар аркылуу маалыматтарды даярдап жер –жерлерде коомчулукту тааныштырып, акыйкаттыкты жана объективдүүлүктү камсыз кылуу үчүн аракеттерин айтсак болот. Ушундай эле жагдайды коррупциялык схемаларга каршы макалаларды жана билдирүүлөрдү жасоо аркылуу туризм багытында позитивдүү таасирлерди жаратышат. Ал эми жергиликтүү өзүн –өзү башкаруу органдары туристтик фирмалар менен кошо иш алып барышат жана алардын ишине оң же терс таасирлерин көрсөтүшөт. Бирок, автордун оюнча жергиликтүү уюмдардын жалпы кызыкчылыктар багытында иш алып баруусу биринчи иретте жергиликтүү бийликтин бюджетин толуктоого, жергиликтүү калктын экономикасын чыңдоого, жумушсуздукту кандайдыр бир деңгээлде жоюуга жардам берет. Кыргызстандын туризм тармагынын потенциалын баалоодо, кезиккен маселелерди эки тараптуу, мамлекеттик жана мамлекеттик эмес секторлор тарабынан караса болот. Өлкөдө туризм тармагы боюнча курулган ишканаларда, айрыкча тейлөө кызматында, туризм маркетинги жана финансылык маселелер боюнча кемчилдиктер көрүнүп турат.
3. Кыргызстандын туризми статистикасы боюнча изилдөөлөрдүн аздыгы, эл аралык туризм талабынын көбөйүүсүнө тоскоолдук жаратып, өлкөдө туризм жана

кызмат көрсөтүү индустриясы, учурда толугу менен иштегени байкалбай жатат. Мындан тышкары коомдук жарандык жана жергиликтүү уюмдардын туризм экономикасына болгон таасири да чоң. Бирок, буга мындай процесстерди методикалык жактан карап туризм бизнесинин кирешесин, пайдасын жана мамлекеттин бюджетине салымын так жана иреттүү көрсөтүлүшү талап кылынат. Автордун ушул багыттагы корутундулары келтирилет.

4. Кыргызстандын түштүк аймагынын мисалында туризм экономикасынын абалы изилденип, ага коомдук жарандар, жергиликтүү уюмдардын тийгизген таасирлери көрсөтүлүп, алдыда көрүлүүчү иш чаралардын резервтери аныкталды.
5. Диссертацияда туризмди өнүктүрүүдөгү негизги багыттар катары бир топ сунуштар киргизилген. Алардын эң негизгилери болуп туристтердин экспортун жана импортун көбөйтүү. Өзгөчө чет өлкөдөн жана ички туристтердин санын көбөйтүү, туристтик базалардын материалдык –техникалык абалын жакшыртуу, туризм чөйрөсүндөгү инвестициялык жагымдуулукту жогорулатуу жана эң негизгиси туристтик ишкерлердин натыйжалуулугун камсыз кылуу сунуштары берилген.
6. Туризм чөйрөсү көп тармактуу жана көп катмарлуу болгондугуна байланыштуу жана Кыргызстандагы туризм жаш эми гана өнүгүп келе жаткан тармак катары чет өлкөлүк тажрыйбаларды кеңири колдонуу сунушталат. Бирок, чет өлкөлүк тажрыйбалар механикалык түрдө пайдаланбастан аларды Кыргызстандын шартына ыңгайлаштыруу маселеси каралып, өзгөчө туристтерди тейлөө алардын эс алуу шарттарын эл аралык стандартка келтирүү, транспорттук каражаттарды чыгармачылык менен тандоо ж.б. бир топ систематикалык иш чаралар келтирилген.
7. Өлкөдө туризм жана кызмат көрсөтүү индустриясы боюнча жергиликтүү калкка билим берүү жана түшүндүрүү, жакшы ийгиликке жетүүгө жардам берет. Коомдук жарандык уюмдар туризм маркетинги боюнча да чоң роль жаратат. Учурда дүйнөлүк туризм маркетингине карай турган болсок, Кыргызстанда бул чоң маселе болуп саналат. Андыктан өлкөнүн туризм тармагын дүйнөгө таанытып, жайылтууда коомдук жарандык уюмдардын мааниси чоң. Бул жаатта эл аралык өлкөнү таанытуу максатында иш чараларга катышуу менен бирге туризм боюнча социалдык тармактарда интернет индустриясын өнүктүрүү болуп эсептелет. Ушул эле багытта жергиликтүү уюмдардын ролун да айтып кетүү керек.

Диссертациянын негизги жоболору төмөнкүдөй макалаларда жарык көргөн:

1. Потенциал религиозного туризма в южном регионе Кыргызстана // Международный научный журнал СИМБОЛ НАУКИ ISSN 2410-700X №10/2017
2. The effective impacts of development differences between tourism in countries// Международный научный журнал СИМБОЛ НАУКИ ISSN 2410-700X №10/2017
3. Использование социального медиа как стратегического оружия в маркетинге Кыргызстана //Вестник Международного университета Кыргызстана ISSN 1694-6324 №1 (31) 2017
4. Предпринимательство экотуризма как стратегическое средство в южном регионе Кыргызстана // Международный научный журнал «СИМБОЛ НАУКИ» №12-1/2016 ISSN 2410-700X
5. Turizm politikasının turizm ekonomisindeki önemi // Вестник БГУ №2(25) 2013 ISBN 9967-410-59-0
6. Граждандар тобунан турган организациялардын туризм политикасына кошкон салымы // Вестник БГУ №1(27) 2014 ISBN 9967-410-59-0
7. Өкмөттүк эмес уюмдардын өлкөлөрдүн туризм политикасына тийгизген таасири // Вестник БГУ №2(32) 2015 ISBN 9967-410-59-0
8. Örgütsel Politika Algısının, Örgütsel Destek Algısı ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi //11. Uluslar arası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi. Türkiye - 2012.
9. Rekreasyon Amaçlı Spor Tesisi Olarak Fitness Merkezlerinde Müşteri Profilini Belirlemeye Yönelik bir Araştırma// 11. Uluslar arası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi. Türkiye -2012.
10. Сотрудничество между центральными и местными управлениями и их вклад в развитие туризма// Кыргыз-Түрк Манас университети, Эл аралык симпозиум жыйнагы -348, Бишкек-2012.
11. Kırgızistan'ın Güney Bölgesindeki Turizm Potansiyeli// 3.Uluslararası Türk Dünyası Turizm sempozyumu Bışkek-2017, 113-120.

08.00.05 – Эл айыл чарбасынын экономикасы жана башкаруу (тейлөө чөйрөсү) адистиги боюнча экономика илимдеринин кандидаты окмуштуулук даражасын изденүү үчүн “Коомдук жарандык уюмдардын Кыргыз Республикасынын улуттук туризм саясатынын өздөштүрүүгө тийгизген таасири (Кыргыз Республикасынын түштүк регионунун мисалында)” темасында Сажида Йылмазелин диссертациясына

РЕЗЮМЕ

Негиги сөздөр: туризм, турист, инвестиция, коомдук уюм, туризм саясаты, анализ.

Изилдөөнүн максаты: шайкеш илимий-теориялык булактарды талдоо, туризм саясаты боюнча фактыларды сыпаттоо, салыштыруу, жалпылаштыруу, туризм саясаты жана мамлекеттик, коомдук жарандык уюмдарга байланыштуу иш чараларды анализден өткөрүү.

Изилдөөнүн предмети жана объектиси: Туризм тармагына да таасир берген кемчиликтер катары бюрократия, коррупция, жашоо жана ден -соолук коопсуздугунун жоктугу, банк системасынын чабалдыгы, мыйзамдардын чийкилиги, тейлөө тармагын начардыгы, күнүмдүк керектелүүчү жерлердин тазалыгы азыркы талапка жооп бербегендиги, телефон коммуникация байланыш каражаттарынын учур талабына жооп бербегендиги, өлкөдөгү аба каттамдарынын бечелдиги, тоолорго барчу жолдордун бузуктугу, жолдордун начардыгын кошууга болот. Бул максатта жогорудагы маселелерди ондоо жана жакшыртуу үчүн, калыптануу жолундагы өлкө катары болгондугун эске алып, бул чөйрөдө мамлекеттин коомдук жарандык уюмдар менен биргеликте иш алып баруусу менен өнүгүү жолун ачып берүү изилдөөнүн предмети жана объектиси катары табылат.

Изилдөө усулдары жана ыкмалары: Экономикалык-статистикалык талдоо жана синтез, байкоо, өлчөө жана салыштыруу.

Изилдөөнүн натыйжалары: Алгачкылардан Кыргызстандын туризм экономикасына коомдук жарандык уюмдардын тийгизген таасири менен ээлеген орду, аткарган ролун аныктоо аракети жасалган. Эл аралык чөлкөмдө ийгиликтүү натыйжаларга жетишүү үчүн, эл аралык стандарттарды колдонуу жана өлкөнүн экономикалык абалына салым кошуу боюнча маселелерге тереңден талдоо менен негизделди. Өлкөдө туризм экономикасына жана социалдык абалына коомдук жарандык уюмдардын тийгизген таасири боюнча жергиликтүү башкаруу системасынын ортосундагы байланыштарды эл аралык тажрыйбалар негизинде иш алып баруу жана алардын өнүгүү тенденцияларын ачып көрсөтүү сунушталды. Кыргызстандын туризм өлкөсү катары жайылтууга мамлекеттик эмес уюмдардын туризмди өнүктүрүүгө тийгизген таасири боюнча эл-аралык тажрыйбаларды колдонуу боюнча салым кошуудагы аракеттери сунушталды; Кыргызстанда туризмдин түрлөрүн өнүктүрүүгө багытталган ишмердүүлүктө мамлекеттин коомдук жарандык уюмдар менен кызматташтыгын жакшыртуу, өнүктүрүү жолдору, чет өлкөдө туризм саясатын жүргүзүү жана алардын тажрыйбасын Кыргызстанда колдонуу мүмкүнчүлүктөрүн ачып берүү абалы иштелип сунушталды.

Изилдөө жыйынтыктарынын практикалык маанилүүлүгү: Кыргыз Республикасынын туризм экономикасын өнүктүрүүдө мамлекеттик жана коомдук жарандык уюмдардын тийгизген таасири боюнча алгач ирет салыштырып иликтөөгө алган бул диссертациялык иштин натыйжалары, биринчиден өлкөнүн туризм тармагынын өнүгүшүнө салым кошсо, экинчиден бул тармакты андан ары эл аралык тажрыйбаларды салыштыруу менен өнүктүрүүгө жана иликтөөгө өбөлгө түзөт.

РЕЗЮМЕ

диссертационной работы Сажида Йылмазел на тему «Влияние общественных объединений на развитие национальной политики Кыргызской Республики в сфере туризма (на примере южного региона Кыргызской Республики)» представленной на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством (сфера услуг)

Ключевые слова: туризм, турист, инвестиции, общественные объединения и организации, политика в сфере туризма, анализ.

Цель исследования: анализ сопутствующих научно-теоретических источников, обзор, анализ и синтез сферы туризма в связи с вопросами государственной политикой в сфере туризма, с ролью общественных гражданских объединений и организаций.

Объект и предмет исследования: Объектом исследования является сфера туризма Кыргызской Республики. Предметом исследования являются общественные объединения в плане их влияния на национальную политику в сфере туризма.

Методы исследования: Экономическо-статистический анализ и синтез, наблюдение, оценка и сравнение.

Результаты исследования: Диссертационная работа является одной из первичных попыток определения уровня, направлений влияния общественных гражданских объединений на экономику туризма Кыргызстана, определения их места и роли в этом вопросе. Выводы и предложения по теме исследования обоснованы глубоким анализом вопросов развития туризма на международном, региональном уровнях, вопросов эффективности экономики туризма, вопросов применения международных стандартов туристических услуг. Внесены предложения по активизации деятельности общественных гражданских объединений в вопросах реализации национальной политики Кыргызской Республики по развитию сферы туризма, в решении социально-экономических вопросов страны путем развития экономики туризма. Проанализированы вопросы сотрудничества общественных гражданских объединений с органами местного самоуправления. В диссертационной работе раскрыты тенденции в сфере туризма и через эти тенденции освещены перспективы развития туризма в Кыргызстана с вовлечением его в мировую индустрию туризма, с внедрением международных стандартов туристических услуг. В целом по теме исследования диссертантом внесен ряд предложений по развитию видов туризма, по деятельности общественных гражданских объединений в сфере туризма, по их сотрудничеству с органами местного самоуправления, по улучшению туристических услуг в стране, по использованию зарубежного опыта с учетом национальных особенностей.

Практическая значимость исследования: Результаты данного исследования позволят эффективно решать вопросы по развитию сферы туризма в стране на примере зарубежного опыта, с внедрением международных стандартов. Данное исследование применимо в разработке и продвижении национальной политики по развитию экономики туризма с учетом важнейшей роли общественных гражданских объединений в этом секторе. Это исследование может быть применено в укреплении эффективного сотрудничества названных объединений с государственными организациями и учреждениями по регулированию и координации деятельности в сфере туризма, органами местного самоуправления. Аналитический материал диссертации может быть применен в других последующих исследованиях по сектору туризма, в освещении многих положений по экономике туризма.

RESUME

The theme of dissertation work Sazhide Yilmazel "The influence of public associations on the national policy of the Kyrgyz Republic in the sphere of tourism" (on the example of the southern region of the Kyrgyz Republic) presented for the degree of candidate of economic sciences in specialty 08.00.05 - Economics and Management of the National Economy (sector services).

Key words: tourism, tourist, investments, public associations and organizations, sphere of tourism policy, analysis.

The purpose of research: Analysis of the accompanying scientific and theoretical sources, review, analysis and synthesis of tourism in connection with issues of state policy in the field of tourism, with the role of public civic associations and organizations.

Object and subject of research: The object of research is the sphere tourism of the Kyrgyz Republic. The subjects of research are public associations in terms and their impact on national tourism policy of Kyrgyz Republic.

Methods of research: Economic-statistical analysis and synthesis, observation, evaluation and comparison.

Results of the research: Dissertational work is one of the primary attempts to determine the level, directions of influence of public civic associations on the tourism economy of Kyrgyzstan, determining their place and role in this matter. Conclusions and proposals on the research topic are justified by a thorough analysis of the issues of tourism development at the international and regional levels, the issues of the effectiveness of the tourism economy, the application of international standards for tourist services. Proposals have been made to intensify the activities of public civic associations in the implementation of the national policy of the Kyrgyz Republic on the development of tourism, in the solution of the country's socio-economic problems through the development of the tourism economy. The issues of cooperation of public civic associations with local self-government bodies are analyzed. The thesis reveals the trends in tourism and through these trends the prospects of tourism development in Kyrgyzstan are enlightened, involving it in the world tourism industry, with the introduction of international standards of tourist services. In general, on the subject of the research by the thesis, a number of proposals have been made on the development of types of tourism, on the activities of public civic associations in the sphere of tourism, on their cooperation with local governments, on improving tourist services in the country, on the use of foreign experience, taking into account national peculiarities.

Practical significance of the research: The results of this research will allow to solve effectively the issues on the development of tourism in the country on the example of foreign experience, with the introduction of international standards. This study is applicable in the development and promotion of national policies for the development of the tourism economy, taking into account the crucial role of public civic associations in this sector. This research can be used to strengthen the effective cooperation of the above-mentioned associations with state organizations and institutions for the regulation and coordination of tourism activities, local government bodies. The analytical material of the thesis can be applied in other subsequent researches on the tourism sector, in the coverage of many provisions on the tourism economy.

Подписано в печать “___” _____ 2018г.

Формат 60х84 1/16
Заказ: №77

Объем 1,75 п.л.
Тираж: 100 экз.

Центр оперативной полиграфии МНУ